Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

ATTİLA İLHAN ŞİİRİNDE TOPLUMCU ROMANTİZM: HÜRRİYET, KAHRAMAN, MEMLEKET

Cemal YILMAZ[1]

[1] Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, cmlylmz7(at)gmail.com (MEB'de öğretmen) ORCID: 0000-0003-4692-3911

Yılmaz, Cemal "Attila İlhan Şiirinde Toplumcu Romantizm: Hürriyet, Kahraman, Memleket". ulakbilge, 37 (2019 Haziran): s. 449-458. doi:10.7816/ulakbilge-07-37-05

Öz

40 Kuşağı toplumcu gerçekçi şiirin son temsilcilerinden biri de Attila İlhan'dır. Oldukça üretken bir şair olan Attila İlhan, şiirlerinde toplumcu temaları, "ben"in ön planda olduğu bir duyarlılıkla kaleme almıştır. Attila İlhan şiirinde romantik unsurlar iki şekilde görünür. Bunlardan ilki; mizacının ve serüvenci ruhunun yansıması olan ve daha çok bireyci duyarlılığın öne çıktığı romantizm iken, diğeri de bu akımın toplumcu politik yönünü öne çıkaran temaları işleyen romantizmdir. Bu makalede romantizm akımıyla birlikte yaygınlık kazanan hürriyet, kahramanlık ve memleket temalarının Attila İlhan tarafından nasıl ele alındığını irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Attila İlhan şiiri, Romantizm, Hürriyet, Memleket.

Makale Bilgisi
Geliş: 1 Mart 2019 *Düzeltme: 6 Nisan 2019* *Kabul:2 Mayıs 2019*

© 2019 ulakbilge. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Modern Türk şiiri; Cumhuriyet Dönemi'nde Yahya Kemal, Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Haşim gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine şahit olmuş ve şiirlerini aruz ölçüsüyle yazan şairlerin üzerinde gelişmiştir. Öteden beri Fransız edebiyatıyla rabıta kurmuş olan modern edebiyatımız, Milli Edebiyat Dönemi ile birlikte halk edebiyatını ve hece ölçüsünü yeniden keşfetmiş, edebiyat dilini konuşma diline yaklaştırarak yeni bir şiir dili oluşmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde Fransız sembolistlerinden etkilenen Ahmet Hamdi Tanpınar, Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Muhip Dıranas, Cahit Sıtkı Tarancı gibi hececi şairler, bu dönemde şiirlerinde ölüm, yalnızlık, aşk, şehir gibi "ben" in ön planda olduğu bireyci şiirler kaleme almışlardır.

Bu dönemin bir diğer önemli şairi Nazım Hikmet, İnebolu'da öğretmenliği sırasında öğrendiği Marksist ideolojiden etkilenerek Rusya'ya gitmiş, Mayakovksi'nin ve diğer fütürist şairlerin tesiriyle yeni bir şiir anlayışı ortaya koymuştur. "Bu süreçte politik mücadelesinin yanı sıra yeni yetişen kuşaklar üzerinde şiiriyle de etkili olmuştur. Bu etki 40 Kuşağı da denilen bir grup toplumcu gerçekçi şairin yetişmesine kaynaklık etmiştir" (Andı vd. 2012: 68). Nazım'dan etkilenen 40 Kuşağı toplumcu gerçekçi şairleri arasında Rıfat Ilgaz, Cahit Irgat, A. Kadir, Ömer Faruk Toprak, Enver Gökçe, Arif Damar, Ahmet Arif, Hasan İzzettin Dinamo gibi isimler sayılabilir.

40 Kuşağı toplumcu gerçekçi şairlerine son kertede dahil edilen ve bu şairler arasında en dikkat çekici isim kabul edilen Attila İlhan, seksen yıllık ömrüne on iki şiir kitabı sığdırmıştır. Edebiyat dünyasına 1946 yılında CHP'nin açtığı şiir yarışmasında "Cebbaroğlu Mehemmed" şiiriyle ikincilik kazanarak hızlı bir giriş yapan şair, ilk şiir kitabı "Duvar"ı 1948 yılında yayımlamıştır. İlk şiirlerinde Halk edebiyatının biçimlerinden ve söyleyişinden istifade eden Attila İlhan, bu dönemde aynı zamanda Nazım Hikmet şiirinden de beslenmiştir.

Şairin sanat çevrelerinde ismini duyurduğu dönemde Garip Hareketi edebiyat dünyasında etkilidir. Attila İlhan başından beri mesafeli yaklaştığı bu hareketi Nurullah Ataç himayesinde tek parti döneminin şiiri olarak görür.

> İnönü iktidar olur olmaz, Nazım'ın başlattığı bileşimi sürdürmek isteyen şairleri ya hapse attırdı, ya sürdürdü, buna karşılık Fransız gerçeküstü şairlerinin birer kopyası olarak ortaya çıkan Garip şairlerini adeta devlet himayesine aldı. İnönü dönemi, Mustafa Kemal'in istediği ulusal şiir döneminin kapanması yerine, kozmopolit, yarı şaka, kesinlikle ithal malı bir şiirin yaygınlaştırılması dönemidir. (İlhan, 2011: 283).

İkinci kitabı "Sisler Bulvarı"nı ve aslında aynı kitabın devamı olan "Yağmur Kaçağı"nı İzmir-İstanbul-Paris üçgeninde yazan şair, bu eserinde yeni bir şiir dili kurmuş ve bu çizgisini sanat hayatı boyunca devam ettirmiştir. Bu yıllarda Türkiye'de öğrendiği toplumcu gerçekçi sanat anlayışı, Paris'teki okumalarla ciddi değişikliğe uğrar.

> Paris'e ilk gelişimde, yarı yarıya politika hayatımda daha ağır bastığından, yarıdan fazla da Franszıcamın yetersizliğinden, şiir konularına pek el süreememiş, Jdanov'dan kapma 'inek toplumculuğumu' sürdürmüştüm. Ama bu sefer? Daha Plekhanov'u sökmeye başlar başlamaz, toplumcu bir sanatın, hiç de bize öğretildiği gibi olmaması gerektiğini sezmiştim ama, Marc aracılığıyla troçkistlerden, Magda aracılığıyla anarşistlerden, bir de tabii kendi başıma okuduklarımdan gerçek toplumsal şiir bileşimine, Doğu ve Batı klasiklerine olduğu kadar çağdaşlarına da uzanan köklü bir kültür özümlemesinden sonra ancak ulaşılabileceğini, büsbütün bulmuş çıkarmıştım (İlhan, 1999 : 94).

Modern Fransız şiirini sembolistlerden başlayarak okuyan Attila İlhan, imgeyi "şiirin belkemiği" kabul etmiş, "Sisler Bulvarı" ve sonrasında kaleme aldığı şiirlerinde merkezinde imge olan bir sanat anlayışı geliştirmiştir. 50'li yılların ortalarında ve 60'larda Türk şiirine hâkim olan İkinci Yeni hareketi, vezinsiz ve kafiyesiz şiirler yazması bakımından Garip hareketine benzese de, imge yüklü şiir kurması ve anlamı tesadüfe bırakması bakımından tamamen farklı bir sanat anlayışı geliştirmiştir. Attila İlhan İkinci Yeni'yi Demokrat Parti rejiminin şiiri kabul etmiş ve bu harekete de tavır almıştır. İkinci Yeni'nin dejenere, Batı taklitçisi ve bu toprağın sesi olmayan ithal bir şiir kurduğunu iddia etmiştir. İlk şiirlerinden itibaren halk edebiyatından gelen epik söyleyişten ve biçimlerden istifade eden Attila İlhan, "Yasak Sevişmek" kitabıyla birlikte geleneğin bir diğer damarı olan klasik edebiyatımızdan ve onun söyleyiş özelliklerinden yararlanmaya başlamış, bu etkilenme yazdığı son şiirlerine artarak kadar devam etmiştir. Attila İlhan'ın şiir evreni konu bakımından oldukça zengindir. Özellikle ilk şiirlerinde Kurtuluş Savaşı, Kuvayi Milliye ruhu, Anadolu izlenimleri, İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri halk edebiyatının söyleyiş özellikleri kullanılarak toplumcu gerçekçi bir hava içinde işlenir. "Sisler Bulvarı", "Yağmur Kaçağı", "Ben Sana Mecburum" ve "Bela Çiçeği" kitaplarında yine toplumcu temaların yanında daha çok bireyi işleyen temaları; metropolün izbe ve karanlık ortamlarını, liman ve rıhtımlarını, düşkün insanlarını arka planda ele almış; kentsoylu devrimci insanın korkularını, yalnızlığını, hayalî kadınlarını ve imkânsız aşklarını, serüvenci ruhunu öne çıkarmıştır. "Yasak Sevişmek", "Tutuklunun Günlüğü", "Böyle Bir Sevmek", "Elde Var Hüzün", "Korkunun Krallığı", "Ayrılık Sevdaya Dahil" ve "Kimi Sevsem Sensin" kitaplarında yukarıda

bahsettiğimiz temaların yanında; hürriyet fikrini, yeni tarih yazımı fikrini, hatıraları, ölümü ve cinselliği de ele almıştır.

Türk Şiirinde Toplumcu Romantizmin İzleri

18. yüzyılın ikinci yarısında Almanya'da *Das Athenaeum* dergisi etrafında toplanan sanatçılar tarafından oluşturulan bu akım, Madam de Stael tarafından Fransa'da tanıtılır ve Fransız İhtilali'nin etkisiyle edebiyat dünyasında kısa zamanda karşılık bulur. Romantizm Sanayi Devrimi'ne, hayata dair her şeyin rasyonelleştirilmesine karşı geliştirilmiş bir akımdır. Aynı zamanda Klasizmin katı kuralcılığına ve akılcılığına tepki olarak doğmuştur. Romantizmin nesnel bir tanımını yapmanın mümkün olmadığı, düşünürler tarafından ileri sürülmüştür.

> Aslında tek bir romantizmden söz etmek oldukça güçtür. Romantik düşünce ülkeden ülkeye bazı farklılıklar göstermiştir. İngiltere'de romantizm tamamen estetik bir hareketti. Fransa'da ise Rousseau'dan ilham alan romantizm daha çok toplumsal bir eleştiriydi. Almanya'da ise romantizm estetik bir hareket olarak ortaya çıkmış; ama kısa zamanda genişleyerek, bir dünya görüşü ve hatta bir yaşama biçimi haline gelmiştir. İşin doğrusu romantik bir amentü olarak adlandırılabilecek tek bir inançlar toplamından söz etmenin son derece güç olduğudur (Dellaloğlu, 2010: 16).

Her ne kadar romantizmin tanımı için nesnel ölçütler koyamasak da onu anlatan şu ifadeden yararlanabiliriz:

> Tam bu noktada, romantikliğin en iyi tanımının Novalis'e ait olduğu konusunda geniş bir fikir birliği vardır: Sıradan şeylere yüksek bir anlam, alışılmışa gizemli bir itibar, bilinene bilinmeyenin onuru, sonluya sonsuz bir görünüm vererek romantikleştiriyorum diyen Novalis, sekülerleşirken büyüsü bozulan bir dünyayı romantiklerin yeniden büyülemeye çalıştığını estetik bir ifadeyle ortaya koymaktadır (Aksakal, 2014: 3).

Romantizm bir duygu işidir, arka planında ciddi bir düşünce olan duygu işidir. Bu duygu hali çoğu zaman coşku kelimesiyle açıklanabilecek bir haldir. Romantizm, görünenin ardındakini kurcalamaya çalışır. Bu kurcalamayla serüvenciliğin, uzak egzotik diyarlara gitme isteğinin, geçmişe dönüş ve tarihi yeniden ele alış fikrinin bir ilgisi vardır. Romantizmde aristokrasiye ve kurallara bir başkaldırı söz konusudur. Ortaya çıktığı dönemdeki siyasal gelişmeler ve burjuvazinin yükselişi romantizmin Avrupa'daki edebiyat çevrelerinde hızlıca benimsenmesini sağlamıştır. Çünkü Fransız İhtilali ile yayılan hürriyet, adalet, eşitlik, milliyetçilik ve bireyin önemi gibi fikirler romantiklerin de sahiplendiği fikirlerdir. Romantik edebiyatın ürünlerinde toplumun her tabakasından insana ulaşmak mümkündür. Bu yönüyle Romantizm akımı, toplumcu bir karakter taşır fakat bireyi de topluma feda etmez.

> Romantizm, liberalizmin kişisel özgürlükler üzerine yaptığı vurguya katılırken; aşırı bireyciliğe çıkar peşindeki aktörlerin bir toplamı olarak görülmesine karşıdır. Yine romantizm, toplumsalcı bir vurguya her zaman katılırken, toplumsal ve siyasal hiyerarşiye, bireyin topluma feda edilmesine karşıdır." Romantizm kadar idealleri kapitalizm ile çelişen bir yaklaşım az bulunur. Romantizm bir sosyalizm değildir, ama kesinlikle bir anti-kapitalizmdir (Dellaloğlu, 2010: 42).

Romantizm 1789-1918 meselesi olarak görülse de "hemen hemen bütün modern sanat ürünleri, heyecansal içtepiler, modern insanın tüm ruh durumları ve içlenişlerini, inceliklerini ve çeşitliliklerini, romantizmin doğurduğu duyarlılığa borçludur. Modern sanatın tüm taşkınlığı, kargaşası ve şiddeti, sarhoş ve kekeleyen lirizmi, ölçüsüz, esirgenmemiş teşhirciliği de bu duyarlılıktan çıkmadır" (Hauser, 1984: 151). Romantizm kendinden sonra hem "sanat, sanat içindir" anlayışıyla şekillenen Sembolizm ve Sürrealizm gibi akımlara; hem de "sanat toplum içindir" anlayışıyla şekillenen Realizm ve Natüralizm gibi akımlara kaynaklık edecektir. Attila İlhan'ın şiirindeki romantik unsurları tematik olarak incelemeden önce Türk edebiyatında toplumcu romantik duyarlılıkta kaleme alınmış şiirlere değinmekte fayda vardır.

Türk edebiyatında Romantizmin izleri, Tanzimat edebiyatının birinci nesliyle birlikte görülmeye başlanır. Fransız İhtilali'nin yaydığı fikirler ile romantizmin idealleri birçok açıdan paralellik gösterir. Milliyetçilikten mülhem ulus devlet fikri, ihtilalle birlikte yayılırken çok uluslu devletler için bu, ciddi bir sıkıntı içermekteydi. Namık Kemal, Osmanlı İmparatorluğu'nun bu çok uluslu yapısını dikkate alarak Osmanlıcılık denilen bir düşünceyi şiirlerinde romantik bir duyarlılıkla işlemiştir. "Vatan Şarkısı" şiirinde Namık Kemal, Osmanlılık fikrini yüceltir. Millet olarak ideal bir insan topluluğu gibi ele alınan Osmanlıların, İslam inancına atıfla şehitlikle şeref kazanacağını dile getirir. İmparatorluğun siyasal olarak çözülmeye başladığı bu dönemde romantik bir coşkunlukla yazılan bu şiir aslında millet bilincini oluşturmak ve safları sıkı tutmakla ilgilidir.

"Âmâlimiz efkârımız ikbâl-i vatandır
Serhadimize kal'a bizim hâk-i bedendir
Osmanlılarız ziynetimiz kanlı kefendir
Gavgâda şehâdetle bütün kâm alırız biz
Osmanlılarız, cân veririz, nâm alırız biz."

(Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi 2. Cilt "Vatan Şarkısı" s.177)

Bu bağlamda Ziya Gökalp'in yazdıkları da dikkate değerdir. İmparatorluğun azınlık unsurlarının bir bir bağımsızlığını ilan ettiği dönemde Türk milliyetçiği yaparak bir bilinç uyandırmaya çalışan Gökalp, fikirlerini yaydığı yollardan biri olarak şiir türünü seçmiştir. Ziya Gökalp'in milliyetçiliği Anadolu coğrafyasını aşıp Turan'a ulaşan bir milliyetçiliktir.

"Nabızlarımda evet, çünkü ilm için müphem
Kalan Oğuz Han'ı kalbim tanır tamamiyle
Damarlarımda yaşar şan-ü ihtişamiyle
Oğuz Han, işte budur gönlümü eden mülhem:
Vatan ne Türkiye'dir Türklere, ne Türkistan
Vatan, büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan"
(Türk Şiiri Özel Sayısı 4 "Turan" s.477)

Mehmet Akif'in yazdığı epik şiirlerde de romantik söylemler dikkat çeker. Kurtuluş Savaşı'nın henüz gerçekleştiği günlerde Meclis tarafından Türk askerinin moral ve maneviyatını yükseltmesi için istenen İstiklal Marşı, Akif tarafından romantik bir üslupla kaleme alınır. Vatan denilen topraklar için insanın canından seve seve vazgeçmesi fikri ancak romantizmin coşkunluğuyla anlatılabilir.

"Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
Şühedâ fışkıracak, toprağı sıksan şühedâ!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hudâ,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüda." (Safahat "İstiklal Marşı" s.526)

Fransız İhtilali sonrası oluşan millet bilinci, Birinci Dünya Savaşı akabinde imparatorlukların yıkılmasına ve ulus devletlerin inşasına neden olmuştur. Bu ortamda şiir yazan Beş Hececiler, ulus bilinciyle Anadoluculuk fikrini şiirlerinde işlemeye başlamışlardır. Kimi folklorik unsurlardan, peyzajlardan yararlanarak hece ölçüsüyle pastoral şiirler kaleme almışlardır. Bu şairlerin en başarılısı kabul edilen Faruk Nafiz'in "Sanat" şiiri bir bakıma Anadolu'ya yönelişin romantik manifestosudur.

"Başka sanat bilmeyiz karşımızda dururken
Yazılmamış bir destan gibi Anadolu'muz
Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken
Sana uğurlar olsun... ayrılıyor yolumuz"
Han Duvarları "Sanat" s. 91)

Rus fütürist şairlerden, özellikle de Mayakovski'den etkilenen Nazım, bir bakıma o döneme kadar olan Fransız edebiyatının dışında bir şiir damarına bağlanmıştır. Marksist ideolojiyi sanatını feda etmeden şiirine yansıtmayı başaran şairin, memleket üzerine yazdığı hümanist havada romantik şiirleri de oldukça fazladır. "Memleketimi Seviyorum" şiirinden alınan bu bölümde memlekette yöre yöre yetişen ürünleri anlatırken onların güzelliğinden ve onları yetiştiren insanların güzelliğinden bahseder.

"Memleketim:
Ankara ovasında keçiler:
kumral, ipekli, uzun kürklerin parıldaması.
Yağlı, ağır fındığı Giresun'un
Al yanakları mis gibi kokan Amasya Elması,
zeytin, incir, kavun ve renk renk salkım salkım üzümler
ve sonra kara saban
ve sonra kara sığır:
ve sonra: ileri, güzel, iyi
her şeyi
hayran bir çocuk sevinci ile kabule hazır

çalışkan, namuslu, yiğit insanlarım"
(Seçme Şiirler "Memleketimi Seviyorum" s.37)

Attila İlhan Şiirinde Toplumcu Romantizmin İzleri: Hürriyet, Kahraman, Memleket

40 kuşağı toplumcu gerçekçi şiir anlayışında memleket, hürriyet ve kahraman sıklıkla işlenen temalardır. Bu temalar, realist kabul edilen şairleri bir yönüyle romantikleştirir. Çünkü romantik akımın ilkeleri arasında ideal (kahraman) insan, özgürlük, bireyin kaçışına imkân sağlayan, masumiyeti ve pastoral manzaralarıyla memleket vardır. Kendini sosyal realist şair olarak nitelendiren Attila İlhan'ın şiirinde romantizm iki şekilde uç vermiştir. Birincisi; suç, gerilim ve şiddetin ön planda olduğu, içinde imkânsız aşkların yaşandığı, bireyin duygularının öne çıktığı serüvenci ruhun romantizmidir. "Attila İlhan fikirleriyle toplumcu gerçekçi olmasına rağmen belki mizacının tesiriyle, tamamen romantik eserler yazmıştır. Fakat onun romantizmi yeni bir romantizmdir."(Kaplan, 2014: 221). İkincisi ise şairin ele aldığı temalar itibarıyla romantizmin toplumcu boyutudur. Bu makalede Attila İlhan'ın romantizmi, işlediği temalar üzerinden incelenmiştir.

Hürriyet

Hürriyet sorunu insanlıkla yaşıttır. Fakat, Aydınlanma Çağı ile birlikte felsefi ve kavramsal bir mesele olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bireyin toplumun bir üyesi olmaktan ziyade kendilik bilinciyle ortaya çıkmasında, siyasal hadise olarak Fransız İhtilali önemli bir menzildir. Türk edebiyatında Tanzimat Dönemi'nden itibaren birey ve onun özgürlüğü edebiyatta ciddi karşılık bulmuştur. Namık Kemal'in "Hürriyet Kasidesi" özgürlüğe övgü düzmesi bakımından dikkate değerdir. 40 Kuşağı toplumcu gerçekçi şiirde de sıkça işlenmiş temalardan biri hürriyettir. Bu kuşağın şairleri, fikirleri itibarıyla tek parti döneminin idare anlayışı tarafından sıkı takibata uğramış, kimi hapis yatmış, kimi yurt dışına çıkmak zorunda kalmıştır. Bu yönüyle 40 Kuşağı, "hürriyet yoksunluğu"nu yaşayarak yazmış bir sanatçı topluluğudur.

"çocuklar gibi sevdim devler gibi ıstırab çektim
damarlarımda dünyanın bütün rüzgarları
harblere açlıklara yalnızlığıma rağmen
anamdam yolcu doğmuşum
neyleyim
gurbet dedim
vatan dedim
hürriyet dedim."
(Sisler Bulvarı "Şahane Serseri" s.10)

Şahane Serseri'den alıntıladığımız bu bendde şair, şiirin ilk dizesinde muhtemel sevdiği kadına "yolundan çekilmesini" söyler. Çünkü yapacak işleri vardır. Dünyanın bütün rüzgarlarını damarlarında hissetmesi, tüm dertlerin ve güzelliklerin şairde toplanması ya da şair tarafından duyumsanmasıyla ilgilidir. Bu yüzden şairin oturup sevdiğiyle sakin bir hayat yaşaması mümkün değildir. Anasından yolcu doğması değişmez mizacının, memleketini dert edinen insanın özelliğidir. Gurbet demesi, vatan demesi bir tezat oluştursa da; vatan için, hürriyet için belki sürgünlere, ayrılıklara katlanmak zorundadır. Şiirdeki öznenin ideal bir kahraman tipi olduğu da aşikardır. Çünkü güzellikler, dünya nimetleri onu yolundan döndürememiştir.

"güneş ve ay daima doğudan yükselirler
bir gecenin bitmediğini hiç kimse görmemiş
en güzel çocuklar en zor dünyaya gelirler
ellerinin üstünde gece ne kadar geniş
suların altı ne karanlıktır
yarı geceden sonra bir dost gelecekmiş
bakarsın"
(Sisler Bulvarı "Yeraltı Ordusu" s. 75)

40 Kuşağı toplumcu gerçekçi şairlerinde 2. Dünya Savaşı sıklıkla işlenmiş temalardan biridir. Attila İlhan şiirlerinde de bunu görmek mümkündür. İlk kitabına ismini veren "Duvar" şiiri de bu temayı ele alır. Yukarıda alıntıladığımız dizeler "Yeraltı Ordusu" şiirinin birinci kısmındandır. 2. Dünya Savaşı sırasında Nazilere karşı verilen gerilla tipi bir direniş savaşının konu edildiği bu şiirde, yaşananlar şiddet imgeleriyle çarpıcı bir şekilde anlatılmıştır. İsim isim yapılan mücadelenin anlatıldığı şiirde hürriyet uğruna çarpışan insan için umut veren dizeler vardır. Gecenin karanlığı, şiirde düşmanı ya da yaşanan olumsuzluğu temsil eder. Gecenin bitmediğini kimsenin görmemesi ise bir gün mutlaka bu

direnişin başarıya ulaşacağı fikridir. Şiir, zulme direnen insanları "en güzel çocuklar" olarak niteler. Ayrıca yarı geceden sonra bir dostun beklenmesi de güzel bir habere işaret eder.

"biz çekilsek de rüzgârımız
ispanyol göklerinde kalıyor
nefes nefes
yenik de olsak
dağları aydınlatan bizim gözlerimizdir
bugün yenik de olsak
yarın yeneceğiz"
(Ben Sana Mecburum "NoPasaran" s.112)

İspanya iç savaşını konu edinen "No Pasaran" şiirinde Franco'ya karşı komünistlerin direnişi; Kaptan, Ricardo, Gonzales özelinde anlatılmıştır. Kaptan'ın anlatımıyla yazılan bu şiirde mücadele eden üç isim de ölür ancak anlatım ölen Kaptan üzerinden devam eder. Çünkü *dağları aydınlatan,* onların *gözleridir*. Direnişçiler ölse de içlerinde barındırdıkları umut ve inanç bir gün kazanmalarını sağlayacaktır. Umut, idealizmi besleyen en önemli duygulardan biridir. Bu yüzden ideal romantik kahramanlar mutlaka umutludurlar.

Memleket

Tabiat, manzara, doğaya kaçış dünya edebiyatında ilkin romantik şairler tarafından kullanılmış bir izlektir. Batı tesirindeki şiirimizde tabiat ve pastoral unsurlar Tanzimat'ın ikinci nesli ile birlikte görülmeye başlanır. Rıza Tevfik şiiriyle tabiata memleketçi bir hava katar. Milli Edebiyat Dönemi'nde memleket, Ziya Gökalp'in fikirleriyle poetik olarak şiire konu edilir. Cumhuriyetin ilanı, gelişen ulus-devlet fikri, dünya genelinde artan milliyetçilik duygusu memleketçi edebiyatın yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Beş Hececilerin etkin olduğu dönemin bir diğer adı Memleketçi Edebiyat'tır. Bu dönem şiirlerinde pastoral ögeler romantik bir söylemle işlenir. 40 Kuşağı toplumcu şiirinde memleket yine sıklıkla kullanılan temalardan biridir ancak bu şiirlerde memleket, kapital dünyanın henüz ulaşamadığı bir masumlukta, topraktan geçinen insanlar için emeğin başat unsur olarak işlediği bir yerdir.

"kimileri Isparta'da halı dokuyorlar
elleriyle uykularını dokuyorlar
bir hasene yayık dövüyor
bir rüzgâr hasene'yi dövüyor
zeynep yakasına çiçek takıyor
hafız hanım mevlüt okuyor
kimileri dersen yorgan kaplıyorlar
kimileri eğilmiş üzüm topluyorlar
hiçbir hallerine kusur bulamıyorum
uyurken açılsam üstümü örtüyorlar
elimi yıkasam havlu tutuyorlar
isimlerini bir bir çıkaramıyorum
memleketimin bereketli kadınları"
(Yağmur Kaçağı "Kadınlar Havası" s.52)

Kadınlar Havası şiirinden alınmış bu bentte, Anadolu kadınlarının yaptığı işler hareketli görüntülerle anlatılmaktadır. Şiirdeki kadınların mutlaka bir işle meşgul oluşu, Anadolu kadınının çalışkanlığı ve mahareti üzerine bir imlemedir. Bunun yanında misafirperverlikleri ya da anaçlıkları da belirtilmiştir. Bendin son dizesinde geçen "bereketli" sıfatı da yine Anadolu kadınının doğurganlığı ve çalışkanlığı ile açıklanabilir. Şairin Anadolu kadınına dair hiçbir kusur bulamaması ve onları bereketli sıfatıyla nitelemesi de şiiri romantik kılan unsurlardandır.

"kızkardeşlerim
görmek istemez miyim ellerinizi
buğday sularına batmış ölesiye ırgat
hızlı ve çabuk teknede hamur yoğururken
çamaşır günleri bambaşka hamarat
bir erkek eli kadar yiğit ve kararlı
dağ kuşlarının pençesi gibi çevik
yırtıcı üstelik çocuk doğururken
hem gözlerinizi de görmek isterim
ne zararı var"

(Ben sana Mecburum " Memleket Havası" s.59)

"Memleket Havası" şiirleri içinde yer alan "Neden Kızkardeşlerim" şiirinde de Anadolu kadınının tasviri yapılır. Bu betimleme de hareketli bir betimlemedir. Çünkü bu kadın iş bilirliği, çalışkanlığı ve kuvvetiyle vardır. Attila İlhan şiirinde Anadolu kadınında güzellik, yapılan işle birlikte kazanılan bir şeydir. Aşk, cinsellik gibi duygular yoktur. Şiirde taşra kadınının meziyetleri anlatılırken aynı zamanda onlara kardeş gibi bakan bu şehirli insanın yabancı gözlerle karşılanması da sorgulanır. Uzaktan bakan bir adamın romantik gözlemleri ve masum görünen sorgulayışı dikkat çekicidir.

Kahraman

2. Dünya Savaşı sonrası dünya iki kutuplu bir yapıya bürünmüştür. Soğuk Savaş yılları da denen bu dönemin temel farklılığı ekonomik model farklılığıdır. Türkiye'nin ekonomik ve yapısal olarak Batı'nın kapitalist sistemini tercih ettiği bir ortamda toplumcu gerçekçi sanatçılar diğer bloğun fikirlerini benimsemiş ve sanatlarına bu anlayışı yansıtmışlardır. 40 Kuşağı toplumcu şairlerin ideolojik olarak durdukları yer ile tek parti döneminin Türkiye'si uyuşmamakta ve şairler devlet erki tarafından ciddi takibat altında tutulmaktadır. Bu takibatlar bazen uzun hapis cezalarına, bazen sürgünlere ya da ülkeden kaçmalara neden olmuştur. Bu "*askıda yaşam*" nedeniyle şairler ölüm, hapishane, kaçış gibi temaları daha çok işlemişlerdir. Bütün bu zorluklar, aynı zamanda ideal devrimci tipin doğmasına sebep olmuştur. Nazım Hikmet'ten bu yana toplumcu gerçekçi şairler tarafından romantize edilen bu tip, bütün baskılara ve yıpratmalara rağmen davasında kararlı bir tiptir. Attila İlhan şiirinde de sıklıkla işlenmiş olan bu kahraman tipine kimi zaman Anadolu insanı üzerinden kimi zaman da Mustafa Kemal üzerinden yer verilmiştir.

"aysel'in gölgesine saklandım
hep susamışım su içiyorum
geceler bitmiyor neden bitmiyor
uykumun arasında bekliyorum
aysel bütün gece gözünü kırpmıyor
el yordamıyla yokluyorum
kapıları karanlığa açılmış
avcunda diken diken şiirlerim
korkacak bir şey yok hesap tamam
sıram geldi mi hatta güleceğim
kendimi hazırladım biliyorum"
(Ben Sana Mecburum " Geç Kalmış Ölü" S.23)

"Geç Kalmış Ölü" şiirinde ilkin hissedilen duygu korkudur. Şairin sevdiği kadına saklanması, ona sığınmasını ve kaçışını; gecelerin bitmemesi de yaşanan bu korkudan dolayı uykunun devamlı bölünmesine işaret etmektedir. Kapıları karanlığa açılan diken diken şiirler, okura şairin yazdıklarından dolayı korktuğu hissini aktarmaktadır. Bu da toplumcu sanatçıların yazdıklarından dolayı sıklıkla başına gelen takibatı hatırlatır. Bütün bu korkularının yanında şairin olacakları hesap etmesi, kendini ölüme hazırlamış olması ve hatta ölüme gülerek gitme fikri, romantize edilmiş ideal devrimcinin portresidir.

"kaşları düz kirpikleri insafsızca kalabalık
kısa boyları ve yaylı ayaklarıyla adamakıllı türk
bakırcı hasan, demirhanoğlu sadık, paşoların süleyman ve hacı yörük
silahlı dört besmele halinde göğe baktılar
sabahın ilk horozları çırpınıyordu
besbelli sabahın ayazından ufarak yıldızlar tevatür kırılıyordu
bir kuvayı milliye sabahının kapısını açtılar
karadeniz' deki en son limanımız kadar
rüzgârlı kızgın ve açıktılar
sonu yoktu hiddetlerinin ve ümitlerinin
bir millet olarak çıktılar sarıgöl boğazı' ndan
kendinden ve hürriyetinden emin "
(Ben Sana Mecburum "Dört Silahlı Besmele" S.76)

"Dört Silahlı Besmele" Attila İlhan'ın Kuvayı Milliye ruhunu işlediği bir şiirdir. Milli Mücadele safında yer alan dört Anadolu insanı epik bir tarzda betimlenir. Bütün bir milletin özellikleri bu dört insanda toplanmış gibidir. Betimlemede dikkat çeken unsur sertliktir. Bu sertlik Anadolu'nun sert bozkır iklimini hatırlatır.

Kendinden emin, ölmekten korkmayan bu insanlar düşünmeden Kemal Paşa ve Ankara Hükümeti'ni desteklemişlerdir. Cesaret, güç, sertlik, kararlılık gibi vasıflarla nitelendirilen bu dört Kuvayı milliye neferi romantik kahraman tipine örnektir.

"gecenin arkasında bir yerde
ufaldıkça gaz lambaları
nehrin omuzlarında yaslanmış yaslı ve dindar
yalnızlıktan soğumuş dağlar
kalpaklı bir süvari dolaşırmış gizlilerde
yatsılarda
kemal paşa diyorlar."
(Ben Sana Mecburum "Kalpaklı Süvari" S.67)

Attila İlhan'ın fikriyatında Mustafa Kemal'in yeri çok farklıdır. İlhan'a göre, Atatürk'ün fiillerinin ve fikirlerinin doğru anlaşılması ve uygulanması Türkiye'nin kurtuluşudur. Birçok şiirinde farklı yollardan bunu anlatır. "Kalpaklı Süvari" şiirinde de Mustafa Kemal, Anadolu coğrafyasında yaratılmış bir efsane halindedir. Kalpaklı Süvari'nin halka yaptığı yardımlar bir nevi keramet sahibi veli havasında romantize edilmiştir.

"dişleri sağlam çakılmıştır gözleri hafif çekiktir
kulaklarında yok denizin yok uğultusu
damaklarında kar mavisi bir süt tadı var
anaç kısraklarından sağılmış kokulu
umutları yarılmış kaç avuç ihtiyar
saçlarının arası tutam tutam tuz
ağızlarını bıçaklar açmaz kilitlidir
göz çanaklarında gittikçe eksilir
çakılların yediği çapaklı bir nehir
rüzgârda inileyen çorak yataklarıyla"
(Yasak Sevişmek "Ç Koçaklaması" s.57)

"Ç Koçaklaması" şiiri Halk edebiyatı söyleyişinin izlerini taşır. Bu bakımdan konu ve söyleyiş paralellik arz eder. Türklerin göçünü konu alan şiirde kahramanlık, savaş gibi unsurlar öne çıkar. Tabiat ile insan arasındaki yakın ilişki dikkat çekicidir. Bu anlatım bir bakıma yeni tarih yazımıdır. Türkler anlatılırken ahenkli epik bir söyleyiş tercih edilmiştir.

"çünkü toprak dinledim demir anladım kömür duydum
davullar dağıttı göklere savaşlardan dönmezliğimi
çünkü bol kurşun yedim besmele'yle vuruldum
bilirse düşman bilir öyle kolay ölmezliğimi
bir mehmed kalktımsa ayağa bin mehmed oturdum
asya'dan aldım türkü avrupa'ya getirdim
yanardağlar kıskanır böyle ateş sönmezliğimi
emperyalizme karşı her süngü benim adım
mustafa kemal'den bu yana mehmed sıradağlarıyım"
(Yasak Sevişmek "Mehmet Sıradağları" s.63)

"Mehmet Sıradağları"ndan alınan bu kısımda öznenin toprak dinlemesi, kömür duyması, demir anlaması işçi, köylü ve makineye işaret eder ve bunlar Marksist ideolojinin metaforlarıdır. Devrimci kahramanın idealize edilmiş duruşu dikkat çekicidir. Düşmandan ya da ölmekten korkmayan özne, ilerleyen dizelerde sanki devrimcilerin ortak sesi haline gelir. Şairin Marksist ideolojiyle yazdığı bu epik şiiri Mustafa Kemal ile kaynaştırması, Attila İlhan'ın fikriyatının en belirgin özelliklerindendir.

Sonuç

Tarihi olayların, felsefi ve edebî akımların belli bir sürede doğup belli sürede son bulduğu fikri tarih ve edebiyat kitaplarında anlatılsa da ve bu anlatılanlar genel bir kanı oluştursa da, bu bakışın dikkatli incelendiğinde çok da isabetli bir yaklaşım olmadığı anlaşılır. Hükmünün bittiği varsayılan olayların, fikirlerin ve sanatın hala hayatı, düşünceleri ve sanatı etkilemektedir. Romantizm akımı ortaya çıktığı dönemde birey de dünya sahnesine çıkmış; bireyin "kendilik bilinci" yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır. Bireyin öne çıkması, aynı zamanda halk kitlelerinin önemsenmesi, toplum ve birey arasındaki denge, romantizmin savunduğu ideallerdir. Bu yönüyle Romantizm akımı kendisinden sonra gelişen hem bireyci hem de toplumcu çağdaş sanat akımlarına ilham vermiş ve her akımın içinde kendine yer edinmiştir. 40 Kuşağı toplumcu gerçekçi sanatçıları romantizmin sosyal ve toplumcu tarafından etkilenmiş, şiirlerinde romantik temaları işlemişlerdir. Bu kuşağın son temsilcilerinden olan

Attila İlhan da şiirlerinde bu temaları coşkun bir tavırla işlemiştir. Kendi kuşağının sanatçılarından farklı olarak Attila İlhan'da hürriyet, kahraman, memleket temaları birbirini içine geçmiş gibidir. Hürriyet teması işlenirken mutlaka bir kahraman; kahraman işlenirken memleket betimlemeleri ortaya çıkar. Bunun en iyi örneklerinden biri "Cebbaroğlu Mehemmed" şiiridir. Şiir memleket, doğa tasvirleriyle başlar, ardından kahraman tanıtılır. İşgal edilen güzel memleketi, hürriyetine kavuşturmak adına Cebbaroğlu mücadele eder ve sonunda şehit olur. Kahraman, hürriyet ve memleket temalarının iç içe geçmesi belki de Attila İlhan'ın bize kahramanın hürriyetsiz; hürriyetin de memleketsiz olmayacağı gerçeğini hatırlatmak istemesidir.

Kaynaklar

Aksakal, Hasan. Tanzimat'tan Günümüze Türk Politik Kültüründe Romantizm. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2014

Andı, Fatih-Daşçıoğlu, Yılmaz-Narlı, Mehmet. Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2012.

Çamlıbel, Faruk Nafiz. Han Duvarları. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2019.

Dellaloğlu, Besim F. Romantik Muamma. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.

Ersoy, Mehmet Akif. Safahat. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1987.

Hauser, Arnold. Sanatın Toplumsal Tarihi. Çev. Yıldız Gölönü. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1984.

Hikmet, Nazım. Seçme Şiirler. İstanbul: Adam Yayınları, 2001.

İlhan, Attila. Ben Sana Mecburum. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2019.

____.Hangi Edebiyat. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.

____.Sisler Bulvarı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2019.

____.Yağmur Kaçağı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2019.

____. Yasak Sevişmek. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.

Kaplan, Mehmet. Şiir Tahlilleri 2. İstanbul: Dergah Yayınları, 2014.

Kaplan, Mehmet-Enginün, İnci- Emil, Birol, haz. Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi 2. İstanbul : Marmara Üniversitesi Yayınları, 1993.

Parlatır, İsmail-Okay, Orhan- Enginün, İnci, haz. Türk Şiiri Özel Sayısı 4. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992.

Ulakbilge
Sosyal Bilimler Dergisi

SOCIALIST ROMANTISM IN ATTILA ILHAN POETRY: LIBERTY, HERO, HOMETOWN

Cemal YILMAZ

Abstract

Attila İlhan, one of the last representatives of socialist poetry written by the 40 generation and a quite fertile poet, handles socialist themes with a sensitivity that is expressed by a language in which "I" is put at the forefront. Romantic elements can be observed and identified in Attila İlhan's poetry in two different forms: A kind of romance is built by highlighting individualistic sensitivities that reflects his adventurer temperament. Another kind of romance is built by handling various themes which includes and pictures socio-political side of Romanticism movement. This article examines how Attila İlhan handles various themes such as heroism, liberty, homeland along with characteristics of Romanticist movement.

Keywords: Poetry of Attila İlhan, Romanticism, heroism, liberty, homeland.